

Original Research

The Tradition of Marriage Meditation: from Problem Identification to Educational Empowerment (Case Study: Marriage Meditation in Mashhad)

Hossein Mehrabanifar¹ , Mahdieh Dezbord², Kobra Emami³

¹ Assistant professor of social sciences of Razavi University of Islamic sciences.
(Corresponding Author) mehrabanifar@razavi.ac.ir

² Master of Educational Management, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran.

³ Master of Educational Management, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran.

Background and purpose

With the arrival of modernity and its subsequent changes in technology, culture, and lifestyle, the ways of mate selection have been changed, and the traditional patterns gradually lost their efficiency and effectiveness, and in parallel with the diversity and breadth of human social life and the facilitation of communication at various levels, older patterns were replaced by new patterns in accordance with new requirements (Shahnavaz and Azamzadeh, 2019).

In addition, studies show that at this time, various social problems, especially in metropolises, have made the phenomenon of marriage a complex and ambiguous phenomenon. On the one hand, this situation has led to delays in marriage, which have various negative social consequences. On the other hand, the problematic state of marriage has weakened the family's foundation and has resulted in the spread of divorce (Kazempour and Jafari, 2009).

Meanwhile, the city of Mashhad, as the first religious metropolis of Iran, despite demographic, economic, and cultural changes, has not been seriously immune from the problems related to delays in marriage and the growing trend of divorce (Hassani et al., 2014: 34). In such a situation, one

of the significant factors in resolving the delay in marriage and helping to increase timely and informed marriage (facilitating marriage) is the revival and strengthening of traditional marriage processes in contrast to modern methods.

Marriage mediation is one of the traditional processes in family formation that its revival and strengthening through the educational empowerment of mediators has an influential role in facilitating marriage and preventing divorce. Since a precise understanding of the problems and needs of mediation is the prerequisite for effective empowerment, needs are identified and prioritized during the needs assessment process. Because education requires a budget and is based on the learner's needs, what seems vague is what exactly are the problems and needs of marriage mediators in the city of Mashhad in terms of education? And as a sub-question, how can we formulate educational problems and needs concerning educational empowerment?

Method

In the present study, a mixed-method design for collecting and analyzing data has been used to answer the question posed in the problem identification/educational needs assessment of marriage mediators in Mashhad. The population of this study consisted of 996 identified mediators in the city of Mashhad. In the first step of the research, we tried to select mediators with more experience in mediation. Through purposive sampling, 30 high experienced mediators (working as a mediator for 15 years or more), with more successful marriages (number of marriages not leading to divorce) by mediation and educated in psychology and counseling, were selected. Then, a focus group was formed. In the second step, to prioritize the educational needs and benefit from the ideas and experiences of more marriage mediators as the target population in designing the educational system, we also used a survey. The Questionnaires were purposefully distributed among 600 marriage mediators. A total of 300 questionnaires were returned and analyzed through SPSS software to determine the problems and needs of intermediaries, especially in education based on mediators' ideas. In the third step, we conducted a semi-structured interview with experts to capture their specialized ideas and perspectives and examine educational

needs, which are the basis for formulating programs and content of the educational empowerment of marriage mediators. The data analysis and categorization, and discovery of categories and subcategories were performed using qualitative content analysis.

Results

In relation to Question 1, findings showed that the most mentioned educational needs of marriage mediators are as follows: (1) The ideological awareness and commitment of the mediator, (2) The ability to assess the couple's readiness for marriage in terms of social and emotional maturity, (3) the skill of verifying and obtaining reliable information from families, (4) effective communication skills, (5) Psychological knowledge and personality appraisal of a couple. On the other hand, the least mentioned educational needs of marriage mediators are as follows: (1) Knowledge Acquisition about doing mediation in cyberspace, (2) Knowledge about characteristics of a good mediator, (3) Familiarity with misleading ideologies, (4) knowledge about with traditional medicine, and (5) Knowledge about laws and potential risks of marrying immigrant citizens.

In Question 2, we studied its relevance to educational empowerment from the specialist perspective of marriage and divorce experts. The extracted themes are as follows: "Criteria and principles of an easy and successful marriage", models of introducing candidates in mediation process", "the skill of recognizing individual' readiness and maturity for marriage", "basic knowledge of candidates' psychological and personality problems to help and refer high-risk cases to a counselor", "mental health of a mediator", the do's and don'ts of courtship", and "the principles and rules of teamwork and networking in facilitating youth marriage".

Conclusion

Finally, researchers proposed, based on the summarization of this information, "the model of mediator empowerment in Mashhad in three levels of introductory, semi-professional and professional." It is worth mentioning that this initial model is based on the collecting experiences and repeated reviewing of data obtained from the mediation study in Mashhad. Therefore, it is entirely context-dependent and can not be generalized to other contexts. It must be adapted to the cultural context of

different cities and regions based on the influential variables (gender, history, and duration of mediation. Gray, education, etc.)

Ethical Considerations

Compliance with ethical guidelines

This study is carried out following human research ethics.

Funding: The present study received no financial support from any organization or institution.

Authors' contribution: Hossein Mehrabanifar is the first and corresponding author, Mahdieh Dezbord is the second author and Kobra Emami is the third author.

Conflict of interest: This study is not directly or indirectly in conflict with the personal interests of a particular organization.

Acknowledgments: We would like to thanks Astan Quds Razavi Center for Women and Family Affairs for their support, whose essential and influential role in motivating the idea of marriage mediation studies and facilitating the implementation process of the study.

Reference

- Armstrong, Michael. (2010). *Armstrong's essential human resource management practice*, London: Kogan Page
- Azimpour Moghdam, A. & Papinejad, F. (2019). Strategies to Combat white Marriage from the Perspective of the Qur'an and Narratives, *Women's Strategic Studies Quarterly*, 21(84): 69-93. ([Link](#))
- Saroukhani, Bagher; Ali Ahmadi, Omid & Safa Davood(2016), A Discourse Analysis of Family Patterns in the Today's Society with an Emphasis on the Relationships of Mate-Selection (Representation of Post-Modern, Modern, Traditional, in Transition, and Islamic Patterns), *The Islamic Journal of Women and Family*, 4(7): 9-42. ([Link](#))
- Sayyar, S.; Raheb, Gh. & Eghlima, M. (2012), *Comparison of the family function in traditional and modern marriages in married women in Tehran*, *Social Welfare Quarterly*, 12(47): 281-295. ([Link](#))
- Shahnavaz, M. & Azamzade, M.(2019), *Identification and analysis of effective factors on singleness in Iran, Iranian social issues*, 10(2): 157-191. ([Link](#))
- Kazemipour, Sh. & Jafari, M.(2009), *Barriers to women's career advancement in Iran: A case study of Bank Melli Iran employees*, *Journal of Iranian Social development studies*, 2(1): 177-197. ([Link](#))

سنت واسطه‌گری ازدواج؛ از مسأله‌شناسی تا توانمندسازی آموزشی (مورد مطالعه: واسطه‌گری ازدواج در شهر مشهد)

حسین مهربانی فر^۱ مهدیه دژبرد^۲ کبری امامی^۳

اطلاعات مقاله

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۱/۱۶

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۲/۲۹

نوع مقاله: پژوهشی اصیل

چکیده

واسطه‌گری ازدواج از جمله فرآیندهای سنتی در تشکیل خانواده است که احیاء و تقویت آن از طریق توانمندسازی آموزشی واسطه‌گران، نقشی مؤثر در تسهیل ازدواج و پیشگیری از آسیب طلاق دارد. از آنجا که پیش‌نیاز توانمندسازی مؤثر، فهم دقیق مسائل و نیازهای واسطه‌گری است، پژوهش حاضر با بهره‌گیری از یک روش ترکیبی، مسأله‌شناسی و نیازسنجی واسطه‌گری در شهر مشهد و نسبت‌یابی آن را با توانمندسازی آموزشی از دید متخصصان خانواده دنبال نموده است تا در نهایت بتواند مبتنی بر اطلاعات به‌دست‌آمده، یک صورت‌بندی اولیه از الگوی توانمندسازی آموزشی واسطه‌گران ازدواج پیشنهاد دهد. اجرای گروه کانونی و به دنبال آن طراحی پرسشنامه محقق‌ساخته و انجام پیمایش در میان ۶۰۰ نفر از ۹۹۶ تن از واسطه‌گران ازدواج، ما را به این نتیجه رساند که مسائل و نیازهایی از قبیل «آگاهی‌های عقیدتی و تعهدپذیری واسطین، توانایی در ارزیابی آمادگی ازدواج دختر و پسر از لحاظ بلوغ اجتماعی و عاطفی، ارتباط مؤثر، مسأله‌رأستی آزمایی و...» بیشترین فراوانی را داشته‌اند. همچنین مصاحبه با متخصصان به منظور تدقیق نیازهای آموزشی و نسبت‌یابی با توانمندسازی آموزشی، اولویت‌هایی از قبیل مهارت «کشف آمادگی و بلوغ فرد برای ازدواج، کفویت‌شناسی، الگوهای تعارف (آشنایی دادن) طرفین در واسطه‌گری، مهارت برقراری ارتباط مؤثر و فن بیان و...» را برجسته نمود. در نهایت بر اساس جمع‌بندی این اطلاعات «الگوی توانمندسازی واسطین در شهر مشهد در سه سطح مقدماتی، نیمه تخصصی و تخصصی» از سوی پژوهشگران ارائه شد.

واژگان کلیدی

واسطه‌گران ازدواج،
نیازسنجی، توانمندسازی،
آموزش

ارجاع به مقاله:

مهربانی فر، حسین؛ دژبرد، مهدیه؛ امامی، کبری. (۱۴۰۰). سنت واسطه‌گری ازدواج؛ از مسأله‌شناسی تا توانمندسازی آموزشی (مورد مطالعه: واسطه‌گری ازدواج در شهر مشهد). مطالعات زن و خانواده، ۹(۲)، ۹-۳۳. doi: 10.22051/JWFS.2021.35622.2672

مقدمه

فرآیند نوسازی در ایران به‌ویژه در دهه‌های اخیر بیش از هر چیز در روابط سنتی خانواده تأثیرگذار بوده است و با ورود فرهنگ مدرنیته و تغییرات اجتماعی متأثر از آن و صنعتی شدن شهرها، بسیاری از ارزش‌ها و هنجارهای حاکم بر نهاد خانواده رنگ باخت که از جمله می‌توان به شکل و نوع ازدواج‌ها اشاره نمود (سیار و دیگران، ۱۳۹۱: ۲۸۴).

تحولات و دگرگونی‌هایی صورت گرفته در حوزه ازدواج به‌نوعی حکایتگر تصادفی شدن تشکیل خانواده و از بین رفتن الگوهای سنتی در انتخاب همسر است و گفتمانی شدن تشکیل خانواده، گفتمان‌های رقیبی را در این جولانگاه به میدان آورده است؛ مسأله‌ای که می‌توان از آن به‌عنوان نوع جدیدی از گسست نسلی یاد نمود (گسست افقی) که بر اساس دورویکرد سنتی و مدرن قابل‌بازبینی و مذاقه است (ساروخانی و دیگران، ۱۳۹۵: ۱۰).

با پیشرفت تکنولوژی و تغییر سبک زندگی؛ شیوه همسرگزینی تغییر نمود و الگوهای قدیمی و سنتی به تدریج کارایی و کارآمدی خویش را از دست دادند و به موازات تنوع و گسترده‌گی حیات اجتماعی انسان‌ها و تسهیل ارتباطات در سطوح مختلف، الگوهای نوین، مطابق با اقتضائات جدید جایگزین الگوها و مدل‌های قدیمی‌تر شدند (شهانواز و اعظم‌زاده، ۱۳۹۸: ۱۹۰-۱۸۵).

از سوی دیگر مطالعات نشان می‌دهد در این برهه، وجود مسائل مختلف اجتماعی به‌ویژه در شهرهای بزرگ، پدیده ازدواج را به‌صورت امری پیچیده و مبهم درآورده است. این وضعیت از یک سو منجر به تأخیر در ازدواج شده است که پیامدهای اجتماعی مختلفی به‌خصوص در ابعاد منفی به دنبال دارد و از سوی دیگر، وضعیت‌های مشکل‌زای ازدواج موجب تضعیف بنیان خانواده شده و پدیده بزرگ‌تری به نام طلاق گسترش یافته است (کاظمی پور و جعفری، ۱۳۸۸).

در این میان، شهر مشهد به‌عنوان نخستین کلان‌شهر مذهبی کشور، با وجود تغییرات جمعیتی، اقتصادی و فرهنگی به‌طورجدی از مسائل و مشکلات مربوط به تأخیر در ازدواج و روند فزاینده طلاق مصون نبوده است (حسینی و دیگران، ۱۳۹۳: ۳۴). در چنین وضعیتی، یکی از عوامل قابل‌توجه که می‌تواند در رفع مسأله تأخیر در ازدواج و کمک به افزایش ازدواج به‌نگام و آگاهانه (تسهیل ازدواج) نقش داشته باشد، احیا و تقویت فرآیندهای سنتی ازدواج در مقابل روش‌های مدرن است. واسطه‌گری ازدواج یکی از این سنت‌های ارزشمندی است که در سال‌های اخیر مورد غفلت نهادهای سیاست‌گذار و مجری در حوزه خانواده قرار گرفته است.^۱

۱. واسطه‌گری ازدواج در فرهنگ اسلامی، با تأکید و ترغیب ویژه قرآن کریم بر این مسأله، با اختصاص ۶ مورد از آیات شریفه می‌باشد که موضوعاتی همچون دستور به وساطت، الگوی وساطت خدا، تبیین الگوی وساطت در شرایط عادی و بحرانی و بیان آثار وساطت را پوشش می‌دهد و همچنین مجموعه عظیمی از احادیث که در مقام تشویق و ترغیب گستره وسیعی از بهره‌های مادی و معنوی را برای واسطین ازدواج تبیین نموده است (برای مطالعه بیشتر مراجعه شود به عیسوند و سبحانی‌نیا، ۱۳۹۸).

در شرایط مواجهه با تغییر الگوهای ارتباطی و سبک زندگی، ضعف دانش و مهارت در حوزه خانواده و اختلال در (همسان‌گزینی صحیح) به صورتی که مورد تأیید شرع، اخلاق، قانون و عرف اهل شرع باشد، وجود واسطه‌گران کارآمد و دارای شرایط می‌تواند در دستیابی به افزایش ازدواج آسان، بهنگام و پایدار، مؤثر باشد. بدیهی است که بهبود عملکرد واسطه‌گران در پیشبرد موفقیت‌آمیز امر ازدواج جز در سایه ارائه آموزش‌های مناسب و توسعه آن‌ها به دست نمی‌آید. نخستین گام در فرآیند برنامه آموزشی، تعیین نیازهای آموزشی است. از این رو اهتمام به امر نیازسنجی آموزشی صحیح واسطه‌گران ازدواج به‌عنوان گامی حیاتی در تدوین برنامه‌های آموزشی مناسب برای توانمندسازی این بزرگواران محسوب می‌شود. به طوری که اگر به سطح دانش، تخصص و توانایی واسطه‌گران ازدواج در ایفای صحیح نقش خود توجه کافی مبذول نشود، ممکن است که واسطه‌گران به‌عنوان حلقه ضروری در گسترش زمینه ازدواج به نیروی بازدارنده تبدیل شوند که منجر به هرج‌ومرج و بی‌نظمی بیشتری شوند.

طی فرآیند نیازسنجی، نیازها مشخص و اولویت‌بندی می‌شود. از آنجا که آموزش نیازمند صرف بودجه و هزینه است و لازم است مبتنی بر نیازهای یادگیرنده باشد؛ در این میان آنچه مبهم می‌نماید، این است که به‌راستی مسائل و نیازهای واسطه‌گران ازدواج در سطح شهر مشهد از حیث آموزشی چیست؟ و به‌عنوان یک سوال فرعی؛ چگونه می‌توان مسائل و نیازهای آموزشی را در نسبت با توانمندسازی آموزشی صورت‌بندی نمود؟ بر این اساس با فرض ابهام در نیازهای آموزشی واسطین، هدف این مطالعه شناسایی و رصد نیازهای واسطه‌گران در شهر مشهد به‌منظور طراحی آموزش‌های لازم برای توانمندسازی ایشان است.

طبق بررسی‌های صورت گرفته از سوی پژوهشگران، پژوهشی در زمینه وضعیت‌شناسی سنت واسطه‌گری ازدواج در جامعه ایران و مشخصاً مسأله‌شناسی و نیازسنجی واسطه‌گران ازدواج به‌منظور فهم خلأها و اولویت‌های توانمندسازی آموزشی ایشان انجام نشده است. درعین حال تعداد معدودی از پژوهش‌هایی را پژوهش‌هایی که به اخلاق واسطه‌گری در ازدواج پرداخته و یا به‌طور عام‌تر مسأله تسهیل ازدواج را - که واسطه‌گری یکی از انواع است - مورد بحث و بررسی قرار داده‌اند، می‌توان به‌اختصار برشمرد: پژوهش جوادی (۱۳۸۹) با مقایسه الگوی وساطت در جوامع سنتی و غیر سنتی نتیجه می‌گیرد که درک اهمیت وساطت در امر ازدواج و روزآمدسازی الگوهای آن برای بقای همبستگی اجتماعی و حفظ نظام خانوادگی بر اساس ارزش‌ها و هنجارهای دینی حیاتی و بنیادین است. از این رو، بسط‌ساز و کار وساطت و روزآمدسازی الگوهای آن، در کنار اصلاح باورها، ارزش‌ها و هنجارهای غلط در باب ازدواج مؤثرترین راهی است، که در کنار حفظ و پایایی نهاد خانواده می‌تواند در کاهش و جلوگیری از روابط نامشروع جنسی نیز کمک نماید. در همین نسبت، پایان‌نامه عیسوند (۱۳۹۶) به تبیین و بررسی ملاحظات اخلاقی مورد نیاز در واسطه‌گری‌های ازدواج می‌پردازد. این پژوهش در راستای تشخیص و تمییز واسطه‌های خوب و قابل‌اعتماد از واسطه‌گران بد و نامناسب، به بیان ویژگی‌ها و صفات اخلاقی لازم در فرد واسطه‌گر پرداخته که در واقع

پاسخی به سؤال از ماهیت اخلاقی واسطه‌گر است.^۱ همچنین در سطح کلی تر و در ارتباط با مسأله تسهیل ازدواج که واسطه‌گری جزئی از آن است، سورشجانی و موحدی (۱۳۹۵) به مطالعه موانع فرهنگی موجود بر سر راه ازدواج جوانان و آسیب‌هایی که با بالا رفتن سن ازدواج دامن‌گیر فرد و جامعه خواهد شد، پرداخته‌اند و در پایان بایان یازده راهبرد و راهکار برای تسهیل در امر ازدواج جوانان نتیجه می‌گیرند که برای تحقق این مهم، رسانه‌ها و خانواده‌ها نقش ویژه‌تر و بارزتری دارند (حسینی سورشجانی و موحدی، ۱۳۹۵).

رضوانی و قربانی (۱۳۹۷) نیز با رویکردی مشابه به بررسی عوامل موثر بر تاخیر در زمان ازدواج پرداخته‌اند و در نهایت با بررسی هرکدام از عوامل تاخیر، تلاش نموده‌اند تا راه‌حل برون‌رفت از این مشکلات را بیان نمایند. ایشان نتیجه می‌گیرند «که با صنعتی شدن جوامع امروزه نیاز به افراد متخصص تحصیل کرده افزایش یافته است و همین امر باعث ادامه تحصیل جوانان شده که سبب تاخیر در زمان ازدواج می‌شود و راه‌حل برطرف شدن این مشکل تغییر این نگرش از طریق آموزش در مدارس است. همچنین در کنار تحصیلات، عامل اقتصاد رتبه اول را در بین موانع ازدواج دارد که مهم‌ترین مصداق آن بیکاری پسران است که مشخص شد عدم توجه به توان داخلی و اتکا بر اقتصاد تک‌محصولی عامل اصلی بیکاری جوانان است که راه‌حل این مشکل افزایش درآمد ناخالص داخلی از طریق تولیدات غیرنفتی است» (رضوانی و قربانی، ۱۳۹۷). در مجموع از آنچه در مرور پژوهش‌های مرتبط با حوزه تسهیل‌گری و واسطه‌گری ازدواج گذشت، می‌توان نتیجه گرفت که ادبیات علمی این حوزه علی‌رغم ریشه‌دار بودن این سنت در فرهنگ اسلامی ایرانی بسیار محدود و مختصر است و همچنان نقاط مغفول بسیاری در مطالعه و فهم این سنت فراموش شده وجود دارد. از این‌روست که نوآوری پژوهش حاضر را نه تنها می‌توان از حیث موضوع در نظر گرفت بلکه به‌طور خاص از حیث نوع مواجهه با موضوع و مسأله که همانا شناخت مسائل حوزه واسطه‌گری ازدواج در جامعه امروز در نسبت با تمهیدساز و کار توانمندسازی آموزشی مقتضی با آن است، شایان توجه است. چه اینکه اساساً چنین مواجهه‌ای به‌عنوان یک شیوه مهم در احیاء، تقویت و به‌روزرسانی این سنت تاریخی در مطالعات حوزه خانواده مورد توجه قرار نگرفته است.

ادبیات نظری پژوهش

تسهیل ازدواج

تسهیل در لغت به معنی آسان کردن است و در مورد ازدواج به تمهید مقدمات و شرایط لازم برای ازدواج جوانان اشاره دارد. در سوره‌ی مبارکه نور، خداوند متعال می‌فرماید: «وَأَنْكِحُوا الْأَيَامَىٰ مِنْكُمْ وَالصَّالِحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَإِمَائِكُمْ» (نور/۳۲)، دستور «وَأَنْكِحُوا» در این آیه اطلاق دارد و خطاب به همه افراد جامعه است. در واقع همه مأمور می‌شوند که زمینه را برای ازدواج پسران و دختران مجرد فراهم کنند.

۱. همچنین برخی از مهم‌ترین و شایع‌ترین چالش‌های اخلاقی این حوزه نیز مورد کنکاش قرار گرفته‌اند؛ مسائلی چون: تنافی رعایت حریم خصوصی با کاوش‌های اطلاعاتی واسطه‌گر، جایگاه قاعده زرین در تشخیص و معرفی شخص همسان، تبعات منفی ناشی از وساطت در ازدواج، نقش واسطه‌ها در موارد کفویت زوج و عدم رضایت والدین می‌توان اشاره نمود.

«بنابراین فراهم‌سازی مقدمات ازدواج بر عهده مسئولین، والدین و اقشار مختلف مردم که توانایی آن را دارند است. همچنین برای جلوگیری از انحرافات اجتماعی در جامعه و ایجاد روابط مشروع و سالم باید علاوه بر فرهنگ‌سازی و ایجاد محیط سالم تا حد توان از مشکلات اقتصادی ازدواج نیز کاسته شود» (عظیم‌پور مقدم و پاپی‌نژاد، ۱۳۹۸: ۷۶).

وساطت و واسطه‌گری ازدواج

از لحاظ لغوی، «وساطت» به معنای میانجی‌گری و شفاعت است و «وسط» چیزی است که در میان واقع شود (معین، ۱۳۷۱). از جمله سنت‌های مهم در تسهیل و فراهم آوردن مقدمات ازدواج جوانان، وساطت و میانجی‌گری است که به فرآیند شناسایی و معرفی دختران و پسران (زنان و مردان) هم‌کفو و آماده ازدواج اشاره دارد. فرد یا موسسه‌ای که اجرای فرآیند وساطت را به عهده می‌گیرد، «واسطه» یا «واسطه‌گر» نامیده می‌شود. «افرادی که در بین خویشاوندان یا دوستان به‌خوبی شهرت دارند، دخترها و پسرهای خوبی را که می‌شناسند و مناسب هم هستند، به خانواده‌ها معرفی می‌کنند، زیرا یکی از دلایل ترس از ازدواج، نداشتن شناخت کافی طرفین از یکدیگر است (عظیم‌پور مقدم و پاپی‌نژاد، ۱۳۹۸: ۸۰).

وساطت در جوامع سنتی یکی از رایج‌ترین شکل‌های همسریابی است؛ چه این‌که وساطت و اقدام از طریق کانال‌های میانجی یکی از بهترین شگردهای رفتاری است که می‌تواند خواستگاری مردان از زنان را تلطیف و قابل‌پذیرش نماید. در عین‌اینکه، عوامل میانجی در بسیاری موارد، تنها مجرای دسترسی به اطلاعات و معلومات موردنظر در مورد خانواده طرف مقابل است (جوادی، ۱۳۸۹: ۸۳). وساطت می‌تواند توسط فرد حقیقی یا مؤسسات، بخش‌های درون‌سازمانی، سازمان‌های مردم‌نهاد و غیره انجام شود؛ از این حیث می‌توان آن را به انواع حقیقی و حقوقی تقسیم نمود. در پژوهش حاضر، واسطه‌گران حقیقی که در مکان‌های مختلف مانند دانشگاه‌ها، حوزه‌های علمیه، سمن‌ها و خیریه‌ها و به‌طور غالب محلات و مساجد؛ کار معرفی افراد به یکدیگر را خارج از محدوده موسسه یا سازمان و نهاد به‌خصوص انجام می‌دهند، مورد مطالعه قرار گرفته‌اند.

مسأله‌شناسی (نیازسنجی)

در مورد مسأله تعاریف مختلفی ارائه شده است. بسیاری از جامعه‌شناسان بر این باورند که مسائل اجتماعی زمانی ایجاد می‌شود که تفاوت چشمگیری میان ایدئال‌های جامعه و دستاوردهای واقعی آن باشد (صادقی فسایی و مقدم، ۱۳۹۲: ۲۷۶). رابرت مرتون، شکاف بین معیارها و واقعیت را مسأله می‌داند؛ زمانی که بین آنچه باید باشد و آنچه هست، شکاف ایجاد می‌شود، مسأله به وجود می‌آید (حبیبی و دیگران، ۱۳۹۶: ۵۲۷). از دیدگاه روان‌شناختی نیز بیان شده که مسأله زمانی به وجود می‌آید که فردی از هدفی برخوردار است ولی چگونگی دستیابی به آن را نمی‌داند؛ هر زمانی که فردی نمی‌تواند از وضعیت موجود به وضعیت مطلوب

پیش رود، مسأله شکل می‌گیرد (رابرتسون^۱، ۲۰۰۱: ۴). از این دیدگاه مسأله می‌تواند حکایت از خلأ، مانع، آسیب یا آفتی در نیل به مطلوب داشته یا به‌طور مشخص به نیاز یا نیازهای فرد یا افراد جامعه در رسیدن به نقطه مطلوب خود اشاره داشته باشد.

در این پژوهش منظور از مسأله‌شناسی فهم خلأها و نیازهایی است که از دید واسطه‌گران و متخصصان حوزه خانواده به‌منظور نیل به نقطه مطلوب واسطه‌گری لازم است. از این رو مسأله‌شناسی به‌نوعی معادل با نیازسنجی در نظر گرفته شده که در نسبت با توانمندسازی آموزشی واسطه‌گران ازدواج دنبال می‌شود. آنچنان که کافمن و هرمن (۱۳۸۷: ۱۴۶) نیز نیاز را فاصله بین نتایج موجود و مطلوب یا اختلاف بین آنچه هست و آنچه باید باشد می‌دانند.

به‌طورکلی می‌توان بیان داشت، نیاز آموزشی به نیازهایی اطلاق می‌شود که از طریق آموزش، قابل‌رفع است و در حوزه‌های دانشی، مهارتی و نگرشی، مطرح می‌شود. رفع نیازهای آموزشی در این حوزه‌ها به همان ترتیبی که ذکر شد به‌طور صعودی مشکل‌تر و پیچیده‌تر می‌شود، یعنی در حوزه دانش، آسان‌ترین و در حوزه نگرش، مشکل‌ترین است. بر اساس این تعاریف، شناسایی نیازهای آموزشی، معادل شناخت فقدان، کاستی یا زمینه‌های گسترش دانش، مهارت و نگرش‌های مرتبط با عملکرد رضایت‌بخش افراد در نقش و فعالیت‌های پذیرفته‌اند است (مشایخ، ۱۳۷۹: ۸۳-۹۳) و نیازسنجی عبارت از فرآیندی نظام‌یافته و اصولی برای تعیین اولویت‌ها و تصمیم‌گیری درباره چگونگی برنامه‌ریزی، تدوین و اجرای عملیات برنامه است. به عبارتی نیازسنجی فرآیندی است که در طی آن چنانچه بین آنچه هست (شرایط حاضر) و آنچه باید باشد (شرایط مطلوب) فاصله‌هایی وجود داشته باشد آن‌ها را شناسایی و اولویت‌بندی می‌کند (برتون سوانسون و همکاران، ۱۳۸۱). نیازسنجی اساس برنامه آموزشی بوده و یک فرایند نظام‌دار برای تعیین هدف‌ها، تشخیص تفاوت‌ها و تعیین اولویت‌ها به‌منظور برنامه‌ریزی است. نیازسنجی عبارت‌اند از کاربرد فنونی که بتوان به کمک آن‌ها اطلاعات مناسب را درباره نیازها گردآوری کرد و به الگوهای نیازها و خواسته‌های فرد، گروه و جامعه دست‌یافت. به‌عبارتی دیگر نیازسنجی فرآیندی نظام‌یافته و اصولی برای تعیین اولویت‌ها و تصمیم‌گیری درباره چگونگی برنامه‌ریزی، تدوین و اجرای عملیات برنامه است (نوروزی، زارعی و مصطفی‌ادیبی، ۱۳۹۳).

طبق الگوهایی که در ادبیات حوزه آموزش ارائه شده است، نیازسنجی اولین قدم در فرایند آموزش است (ابطحی و کاظمی، ۱۳۷۹)؛ بنابراین، نیازسنجی و بر اساس آن تدوین اهداف برنامه آموزشی، مبنای سنجش میزان اثربخشی برنامه‌ها و فعالیت‌های آموزشی است. نیازسنجی با شناسایی نیازهای مهم آموزشی، مبنایی برای تعیین اهداف و به دنبال آن بستر مناسبی برای سازمان‌دهی سایر عناصر مهم، حول محورهای نیازهای اولویت یافته فراهم می‌سازد (عباس‌زادگان و ترکزاده، ۱۳۷۹: ۸).

طراحی و اجرای پروژه‌های نیازسنجی آموزشی در هر سطحی مستلزم پیروی از یک الگوی مشخص است. انتخاب یا طراحی و تدوین الگوها می‌تواند باعث تسهیل و افزایش دقت و اعتبار فرآیند نیازسنجی

^۱. Robertson

شود. امروزه تعداد زیادی از الگوها مورد استفاده برنامه‌ریزان قرار می‌گیرد که هیچ‌کدام بر دیگری ارجحیت ندارد و بر اساس مفهوم بیان می‌توان آن‌ها را در چهار طبقه کلی تقسیم‌بندی نمود:

۱. الگوهای هدف محور: که اساس کار آن‌ها فرایند تعیین اهداف، شناسایی وضع موجود، مقایسه و سرانجام تعیین اولویت‌ها برای عمل است. الگوی استقرائی کافمن، قیاسی کافمن و پیشنهادی کلاین نمونه‌ای از این الگوها هستند.

۲. الگوهای توافق محور: که باهدف ایجاد توافق بین نظرات و ایده‌های گوناگون به کار می‌روند. برنامه‌ریزان با استفاده از ابزارهای مختلف، نظرات گروه‌های مختلف را در مورد نیازها، اهداف و آنچه برنامه آموزشی باید برای رسیدن به آن تدوین شود، مورد بررسی قرار می‌دهند.

۳. الگوهای مسئله‌محور: به منظور شناخت مسائل و مشکلات موجود مورد استفاده قرار می‌گیرند. تکنیک درخت خطا، رویداد حساس، آزمون وظایف کلیدی و تجزیه و تحلیل شغل نمونه‌ای از این الگوها هستند.

۴. الگوهای ترکیبی: مانند الگوی نیازسنجی موسسه - محور، الگوی ناتو و طرح جامع نیازسنجی نمونه‌ای از این الگوها هستند (ویتکین و همکاران، ۲۰۰۳).

در این پژوهش از الگوی مسئله‌محور در طراحی نظام آموزشی مورد توجه بوده است و منظور از نیازسنجی آموزشی، شناسایی و تعیین نیازهای آموزشی واسطه‌گران (فاصله میان «آنچه هست» و «آنچه باید باشد») به لحاظ نگرشی، مهارتی و دانشی و درج بندی آن‌ها به ترتیب اولویت و انتخاب نیازهایی که باید از طریق تدوین و تعیین موضوعات و برنامه‌های آموزشی مناسب کاهش یافته و یا حذف شود.

آموزش و طراحی نظام آموزشی

آموزش تلاش‌های برنامه‌ریزی شده و رسمی است که به فراگیران کمک می‌کند تا دانش، مهارت‌ها و توانایی‌های مورد نیاز برای بهبود عملکرد در شغل کنونی خود را به دست آورند (ساکس، هاگان و بلکورت^۱، ۲۰۱۳). کمیسیون خدمات نیروی انسانی بریتانیا این‌گونه آموزش را تعریف نموده است: «آموزش فرایند برنامه‌ریزی شده برای تغییر دانش، نگرش، رفتار یا مهارتی خاص از طریق تجربه یادگیری برای دستیابی به عملکرد اثربخش در یک فعالیت یا سلسله فعالیت‌ها است. هدف آموزش در یک شرایط کاری توسعه توانمندی‌های فرد و ارضای نیازهای فعلی و آتی نیروی انسانی سازمان است» (ابیلی و موققی، ۱۳۸۹: ۲۱۶). بنابراین آموزش مستلزم نیازسنجی و برنامه‌ریزی دقیق است (عباس زادگان و ترک‌زاده، ۱۳۷۹) و داده‌های حاصل از نیازسنجی، اطلاعات مورد نیاز برای برنامه‌ریزی آموزشی را کامل می‌کند (لی، ۲۰۰۳). در واقع اساسی‌ترین گام در تدوین و اجرای برنامه آموزشی، اجرای صحیح و مبتنی بر واقعیت فرآیند نیازسنجی است. نیازسنجی در حقیقت سنگ زیرین ساختمان آموزش است و هر قدر این سنگ زیرین

^۱ . Saks, Haccoun & Belcourt

بنیانی‌تر و مستحکم‌تر باشد، بنای روی آن محکم‌تر و آسیب‌ناپذیر خواهد بود. تعیین نیازهای آموزشی دستیابی به اهداف موردنظر برنامه ریزان را تسهیل کرده و از اجرای برنامه‌های غیرضروری و هدر رفتن سرمایه، وقت و توان اجرایی جلوگیری می‌نماید (اسماعیلی، ۱۳۸۶). به طوری که شناخت و تحلیل اثربخش نیازهای آموزشی واسطه‌گران ازدواج، پیش‌نیاز یک سیستم آموزشی موفق برای آنان است.

«آموزش باید نظام‌مند باشد، به طوری که به شیوه‌ای خاص، به منظور تحقق نیازهای از پیش تعیین شده، طراحی، برنامه‌ریزی و اجرا شود، این امر توسط افراد مسلط به آموزش انجام می‌شود و متعاقباً همچنین به‌دقت مورد ارزشیابی قرار می‌گیرد» (آرمسترانگ^۱، ۲۰۱۰: ۲۳۰). مریل^۲ (۲۰۰۱) معتقد است طراحی آموزشی نیازمند دو فعالیت اصلی است:

۱. تعیین این‌که چه چیزی تدریس شود.

۲. تعیین اینکه چه طور تدریس شود.

درواقع مدل‌های طراحی آموزشی به دنبال برقراری پیوند بین نظریه‌های یادگیری و ایجاد سیستم آموزشی هستند. بر این اساس می‌توان بیان نمود که «طراحی آموزشی قلب هرگونه کوشش آموزشی است» (کراوفورد، ۲۰۰۴، به نقل از کرمی، ۱۳۹۰). آنچه وجه تشابه تمامی تعاریف است این است که طراحی آموزشی به دنبال کمک به فرد در امر یادگیری و تسهیل یادگیری است. از این رو، طراحی نظام آموزشی واسطه‌گران ازدواج برای افزایش سطح توانمندی آنان در مسیر واسطه‌گری ازدواج است.

روش‌شناسی پژوهش

در مطالعه حاضر برای پاسخگویی به سؤال مطرح شده در مسئله‌شناسی-نیازسنجی آموزشی واسطه‌گران ازدواج شهر مشهد، از یک روش ترکیبی برای جمع‌آوری و تحلیل اطلاعات استفاده شده است. «روش‌های تحقیق ترکیبی درصدد ادغام و ترکیب داده‌های کمی و کیفی جهت فهم بهتر از مسئله تحقیق‌اند. چگونگی ترکیب داده‌های کمی و کیفی در تحقیقات ترکیبی بر اساس استراتژی‌های مرتبط با رهیافت این تحقیقات انجام می‌شوند» (ایمان، ۱۳۸۸: ۲۴۷).

در پژوهش حاضر استراتژی روندهای ترتیبی در تحقیق ترکیبی دنبال شده است. توضیح آن‌که در این استراتژی محقق به دنبال این است که یافته‌های حاصل از یک روش را با روش دیگری توسعه دهد. در این حالت ممکن است که تحقیقی با روش کیفی و باهدف اکتشاف شروع و سپس با روش کمی و یک نمونه وسیع جهت تعمیم یافته‌ها به جامعه آماری ادامه یابد (ایمان، ۱۳۸۸: ۲۴۷). از این رو به‌منظور مسأله‌شناسی و نیازسنجی واسطه‌گران ازدواج در شهر مشهد و متعاقباً دستیابی به مبانی و مولفه‌های اصلی در توانمندسازی آموزشی واسطه‌گران ازدواج، این پژوهش به ترتیب در سه مرحله به‌هم‌پیوسته انجام شده است.

^۱ . Armstrong

^۲ . Merrill

توضیح آن‌که جامعه آماری این پژوهش واسطین ازدواج شناسایی شده در سطح شهر مشهد است که ۹۹۶ نفر بودند. در گام نخست پژوهش سعی شد واسطه‌گرانی انتخاب شوند که تجارب غنی‌تری از دنیای واسطه‌گری دارند. از طریق نمونه‌گیری هدفمند به ۳۰ نفر از واسطین که از تجربه بسیار بالا (پرداختن به امر واسطه‌گری ۱۵ سال به بالا)، تعداد ازدواج موفق بیشتر (تعداد ازدواج‌های منجر به طلاق نشده) در امر واسطه‌گری و تحصیلات در زمینه روانشناسی و مشاوره برخوردار بودند، انتخاب شدند و گروه کانونی^۱ تشکیل داده شد. «در این‌گونه مصاحبه بین ۶ تا ۱۲ نفر به‌طور همزمان مصاحبه می‌شوند و یک ناظر پاسخگویان را در جریان یک جلسه گفتگوی تقریباً انتظام نیافته درباره موضوع محوری بحث هدایت می‌کند. ویژگی شاخص گروه‌های متمرکز، گفتگوی گروهی کنترل شده است که به‌منظور گردآوری اطلاعات اولیه برای یک طرح تحقیقاتی، برای کمک به تدوین سوال‌های پرسشنامه در پژوهش پیمایشی استفاده می‌شود» (ویمر و دومینیک، ۱۳۸۴: ۱۸۸).

بر این اساس به کمک تیم پژوهش جلسات بحث سازماندهی شده و سپس از طریق مصاحبه گروهی، این افراد نظرات و تجارب خود را منتقل کردند. هدف از این تکنیک کشف نظرات و دیدگاه واسطه‌گران درباره‌ی ویژگی‌ها، توانمندی‌ها و نیازهای آموزشی واسطین بود. در گام دوم، به‌منظور اولویت‌بندی نیازهای آموزشی و بهره‌مندی از نظرات و تجارب تعداد بیشتری از واسطه‌گران ازدواج به‌عنوان جامعه هدف در طراحی نظام آموزشی، انجام پیمایش^۲ در دستور کار قرار گرفت؛ به این صورت که بر اساس مصاحبه‌های گام اول پرسشنامه‌ای تدوین و گویه‌هایی در قالب ۷ مولفه اصلی (مهارت‌های دانشی، عقیدتی، مذهبی و امنیتی، مهارت‌های روان‌شناختی، مهارت‌های سلامتی، مهارت‌های زندگی، مهارت‌های ارتباطی و مهارت خودآگاهی) طبقه‌بندی و بین ۶۰۰ نفر از واسطین به‌صورت هدفمند توزیع و در مجموع ۳۰۰ پرسش‌نامه برگردانده و مورد تحلیل در نرم‌افزار آماری SPSS قرار گرفت تا مسائل و نیازهای واسطین به‌ویژه در حوزه آموزش بر اساس نظرات واسطه‌گران تعیین و مشخص شود. در ضمن تیم پژوهشی در انتهای پرسشنامه از واسطه‌گران در قالب پرسش بازخواسته بود تا چنانچه نیاز آموزشی را ضروری و مهم در برنامه توانمندسازی واسطه‌گران تشخیص می‌دهند و در گویه‌های پرسش‌نامه به آن اشاره نشده است ذکر نمایند تا تیم پژوهش بتواند بررسی دقیق‌تر در تدوین برنامه آموزشی برای این ایشان داشته باشد. در گام سوم، انجام مصاحبه‌های^۳ نیمه ساختاریافته با متخصصان در اولویت کار قرار گرفت به‌منظور بهره‌گیری از نظرات و دیدگاه‌های تخصصی آن‌ها برای تدقیق علمی نیازهای آموزشی که اساس تدوین برنامه‌ها و محتوای توانمندسازی

^۱ Focus group

^۲ Survey research

^۳ در مصاحبه با صاحب‌نظران، مصاحبه‌کننده داده‌ها را از اشخاصی جمع‌آوری می‌کند که دانش یا دیدگاه ویژه‌ای دارند که از طریق دیگران قابل حصول نیست (کال و دیگران، ۱۳۸۶: ۵۲۵). «موزر و ناگل (۲۰۰۲)، مصاحبه با متخصصان را نوعی مصاحبه نیمه‌استاندارد می‌دانند که بر خلاف مصاحبه‌های زندگی‌نامه‌نگارانه به مصاحبه‌شونده نه به عنوان یک (کل یا) شخص، بلکه به قابلیتش به عنوان متخصص در حوزه‌ای خاص توجه می‌شود. متخصصان نه به عنوان یک مورد منفرد بلکه به عنوان نمایندگان یک گروه (از متخصصان خاص) در نمونه گنجانده می‌شوند» (فلیک، ۱۳۹۰: ۱۸۳).

آموزشی به واسطه‌گران است، دنبال شده است. تحلیل مصاحبه‌های نیمه ساختاریافته نیز با روش تحلیل محتوای کیفی^۱ تا مرحله مقوله‌بندی و کشف مقولات و زیر مقولات انجام شده است. در نهایت با توجه به مطالعات و بررسی‌های انجام شده در طی فرآیند نیازسنجی آموزشی، موضوعات و سرفصل‌های توانمندسازی آموزشی بر اساس جمع‌بندی نظرات کارشناسان و واسطین، از سوی پژوهشگران پیشنهاد می‌شود.

شکل ۱. مراحل اجرای تحقیق

یافته‌ها

یافته‌های به‌دست‌آمده از پژوهش را در ارتباط با سوالات اصلی پژوهش می‌توان به‌صورت ذیل خلاصه

نمود:

۱. تحلیل محتوای کیفی را می‌توان روش تحقیقی برای تفسیر ذهنی محتوایی داده‌های متنی از طریق فرایندهای طبقه‌بندی نظام‌مند، کدبندی، و تم‌سازی یا طراحی الگوهای شناخته شده دانست (ایمان و نوشادی، ۱۳۹۰: ۲۰ و ۲۱). سیه و شانون (۲۰۰۵) سه رهیافت متمایز تحلیل محتوای کیفی را نشان می‌دهند: عرفی^۱، هدفمند^۲ و تلخیصی^۳. تحلیل محتوای عرفی عموماً با طرح مطالعه‌ای به کار می‌رود که هدف آن تبیین یک پدیده است. این نوع از طرح زمانی مناسب است که نظریه یا ادبیات پیشین در مورد یک پدیده محدود باشد. در این رهیافت پژوهشگران از مقوله‌های از پیش تصور شده دوری می‌کنند و اجازه می‌دهند مقوله‌ها و عناوین آن‌ها از داده‌ها منشعب شوند. میرینگ نام این رهیافت را توسعه استقرایی گذاشته است. تحلیل محتوای هدفمند فرآیندی ساختار بندی شده‌تر دارد و هدف آن اعتبار سنجی مفهومی یک چارچوب نظری یا نظریه است. پژوهشگران در این رهیافت با استفاده از نظریه یا ادبیات کار را با تعیین مفاهیم یا متغیرهای کلیدی به عنوان متغیرهای کدگذاری ابداعی، آغاز می‌کنند. تحلیل محتوای تلخیصی با تشخیص و شمارش کلمات یا محتوای معین برای درک کاربرد زمینه‌ای کلمه یا محتوا آغاز می‌شود. (سیه و شون، ۲۰۰۵: ۱۲۸۱-۱۲۸۴). در این پژوهش برای تحلیل داده‌های مصاحبه از رهیافت تحلیل محتوای هدفمند بهره گرفته شده است چه این که بخش قابل ملاحظه‌ای از ادبیات کار از طریق تحلیل پرسشنامه‌ها و به اشتراک‌گذاری مسائل و نیازهای احصاء شده، حاصل شده و حال به دنبال تدقیق و صورت‌بندی آن در نسبت با توانمندسازی آموزشی هستیم.

(دختر و پسر) وجود داشته باشد که بتوانند در کنار یکدیگر، موارد تحت نظر خویش را مطرح و از تجربیات یکدیگر بهره‌مند گردند.

➤ آموزش خودشناسی واسطه‌گران: این گروه معتقد هستند که هر چه خود، توانمندی‌ها و نقاط ضعف خویش را بهتر بشناسند می‌توانند در مقام یک جوشکار، بهتر موارد هم‌تا را به یکدیگر معرفی نمایند و حتی در امر تسهیل ازدواج کمک بیشتری نمایند.

➤ آموزش راهکارهایی برای رفع مشکلات بعد از ازدواج و حل و فصل آن: برخی از واسطه‌گران کار خویش را در حد ارایه شماره به طرفین نمی‌دانستند و بعد از معرفی طرفین نیز در مراسمات دو خانواده شرکت می‌نمودند و خواستار گسترانیدن چتر حمایتی و پشتیبانی خویش در پس از ازدواج بودند؛ به‌گونه‌ای که بتوانند در حل مسایل و مشکلات پیش رو در طول زندگی مشترک طرفین، نقش راهنما را ایفا نمایند.

➤ آشنایی باهدف و فلسفه زندگی مشترک برای ترغیب جوانان به امر مقدس ازدواج: برخی از واسطه‌گران اذعان نموده بوده‌اند. در دنیای مدرن امروز برای ترغیب جوانان به امر ازدواج باید بر اهداف و چرایی فلسفه زندگی مشترک مسلط باشند و بتوانند شبهاتی که درباره این موضوع در ذهن جوانان ایجاد می‌شوند پاسخی متقن دهند.

➤ فهم ملاک‌های غیرمنطقی در ازدواج جوانان (مانند سازوکار توجیه خانواده‌ها برای ازدواج دختران با وجود دختر اول): دسته‌ای از واسطین خواستار مبارزه با شروط نامعقول در زمینه ازدواج جوانان (مثل سربازی رفتن، کار ثابت، سن، ادامه تحصیلات و ازدواج دختر بزرگ‌تر و تربیت آن) بودند و برای این فرهنگ‌سازی نیازمند مسلح کردن خویش به دانش در این زمینه است.

سوال دوم پژوهش

چگونه می‌توان مسائل و نیازهای آموزشی را در نسبت با توانمندسازی آموزشی صورت‌بندی نمود؟
۱. تحلیل و یافته‌های حاصل از مصاحبه با متخصصین ازدواج و طلاق به‌منظور نیازسنجی دوره‌های آموزشی واسطه‌گران ازدواج:

جدول ۱. مقوله‌بندی و دسته‌بندی موضوعی داده‌های مصاحبه با متخصصان

مقولات	مفاهیم (ریز مقولات)
	- توانایی برقراری ارتباط موثر و تعامل
	- شناخت مهارت‌های ارتباطی
	- فعال شدن واسطین و دلداری دادن به خانواده‌ها توسط واسطین
	- اعتمادسازی واسطین
مهارت برقراری ارتباط موثر و فن بیان	- عناصر و اصول برقراری ارتباط موثر در امر واسطه‌گری
	- آشنایی با موانع ارتباط موثر
	- آشنایی با فنون گوش دادن در جهت ارتباط قوی با خانواده‌ها
	- آشنایی با زبان بدن

مقولات	مفاهیم (ریز مقولات)
کفویت شناسی و ابعاد آن	- شناخت اصل کفویت
	- آشنایی با ملاک‌های کفویت و همسانی برای تشکیل زندگی مشترک و توانایی تشخیص آن
	- ابعاد کفویت و تعریف دقیق هرکدام از آن‌ها در امر واسطه‌گری
	- شخصیت‌شناسی از دختر و پسر برای ازدواج
	- اهمیت و جایگاه درک کفویت در ایفای اثربخش نقش واسطین شیوه همسان‌گزینی دختر و پسر
معیارها و اصول ازدواج آسان و موفق	- آشنایی با ملاک‌های انتخاب همسر
	- آشنایی با معیارها و ملاک‌های ازدواج برای رعایت آن‌ها در معرفی افراد به یکدیگر
	- تمیز و تشخیص ملاک‌های ازدواج از معیارهای ازدواج
	- مدل‌ها و ویژگی‌های ازدواج موفق
مهارت کشف آمادگی و بلوغ فرد برای ازدواج	- شناخت و آشنایی کافی از ارکان و اصول ازدواج
	- آشنایی با مشخصه‌های بلوغ و آمادگی‌های جسمی، جنسی، روانی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی و خانوادگی
	- شناخت آمادگی‌های لازم دختر و پسر برای ازدواج
	- توانایی در شناخت توانمندی و کمبودهای دختر و پسر برای شروع ازدواج
مسأله‌شناسی و آسیب‌شناسی ازدواج در جامعه معاصر	- آگاهی از مسائل و مشکلات حوزه ازدواج و خانواده در جامعه معاصر (دلایل رواج طلاق و راه‌های پیشگیری از آن، شناخت آسیب‌های ازدواج مدرن و سنتی، آشنایی با موانع ازدواج)
	- کسب شناخت از روش‌ها و سنت‌های غلط به‌منظور پیشگیری از افتادن در دام آن‌ها
	- دستور اسلام میان افراط و تفریط نگرش‌های غلط سنت و غرب
	- کارگاه و کلاس‌های مشاوره شناخت روابط زوجین
آشنایی اولیه با مشکلات و چالش‌های روانی و شخصیتی متقاضیان برای کمک و ارجاع موارد حساس به مشاور	- کارگاه و کلاس‌های مشاوره برای کمک به حل مشکلات فی‌مابین
	- اصول علمی مشاوره
	- قرار گرفتن در کنار زندگی زوجین بعد از عقد، حل‌وفصل قهر و آشتی (ریش‌سفیدی)
	- آشنایی با مباحث مشاوره‌ای و روان‌شناسی در ازدواج در حد شناخت و راهنمایی مقدماتی به دختر و پسر و خانواده‌های ایشان
	- حداقل‌هایی از اصول مشاوره دادن در ازدواج
	- کارگاه و کلاس‌های مشاوره در زمینه چگونگی انتخاب همسر، خواستگاری و سوال‌های مربوطه
تجربه کاوی واسطه‌گری ازدواج	- آشنایی با تجربیات موفق و ناموفق در واسطه‌گری
	- ایجاد شرایط انتقال و تبادل تجربه واسطه‌گری
	- کلاس‌های کسب تجربه
بهداشت روان در زندگی شخصی واسطین	- توانمندی اتخاذ رویکرد مناسب در زندگی شخصی، خانوادگی و مشترک برای خود واسطین
	- خوشبختی و آرامش روانی واسط در زندگی شخصی و خانوادگی
	- سلامت روان واسطه‌گران
	- آشنایی با عوامل موثر بر بحران سلامتی روان و روش‌های مقابله با آن
مهارت خودشناسی در واسطه‌گری	- خودشناسی واسطین و کمک در جهت افزایش خودشناسی دختر و پسر

مقولات	مفاهیم (ریز مقولات)
	- توانایی واسط در ارائه بازخورد و راهنمایی به دختر و پسرها برای انتخاب فرد همسان
الگوهای تعارف (آشنایی دادن) طرفین در واسطه‌گری	- نحوه آشنایی دادن دختر و پسر - آشنایی با نحوه معرفی دختر و پسر - اصلاح شیوه‌های غلط مرسوم - فرمت‌دهی مناسب برای معرفی طرفین در امر وساطت - چگونگی واسطه‌گری در تعامل دختر و پسر؛
سواد رسانه‌ای	- آشنایی با رسانه‌های مختلف و ظرفیت‌های آن - شناخت فرصت‌ها، تهدیدها و آسیب‌های فضای مجازی در امر واسطه-گری
فقه و حقوق ازدواج و طلاق	- آشنایی با حقوق و قوانین ازدواج و حقوق و تکالیف متقابل زوجین - آشنایی با قوانین ازدواج با اتباع - احکام ازدواج در اسلام - احکام طلاق در اسلام
عقلانیت و مدیریت هیجانات در واسطه‌گری	- مسأله مداخله احساسات و عواطف در واسطه‌گری و ضرورت پیشگیری از آن - توانمندی واسط برای مقابله با دلسوزی‌های ناپه‌جا - کنترل استرس و هیجان در واسطه‌گری - شیوه‌های کنترل هیجان و آرام‌سازی در مواجهه با موارد خاص در امر واسطه‌گری
مبارزه با شروط و رسوم نامعقول در امر ازدواج	- توانایی ارائه راهکارهای مختلف برای کمک به جوانان در تسریع امر ازدواج - کمک به حل گره‌های فکری ازدواج‌نکرده‌ها و اصلاح باورهای غلط (جهیزیه، مدرک و ...) - توانایی اصلاح ذهن دختر و پسرها قبل از معرفی توسط واسطین
اخلاق و بایسته‌های واسطه‌گری	- آشنایی با وظایف و مسئولیت‌های یک واسطه‌گر - وظایف و مسئولیت‌های واسطین پیش و پس از ازدواج - موانع و آسیب‌های فراروی واسط برای انجام بهتر مسئولیت خویش - دلسوزی واسطین و حس پاسخ‌گویی - تلاش برای فرهنگ‌سازی واسطه‌گری ازدواج - کنشگری فعال و دغدغه‌مندی واسطه‌گران - حساس‌سازی واسطین برای داشتن تعهد و مسئولیت‌پذیری بیشتر در جریان واسطه‌گری برای پیشگیری از آسیب‌ها - راه‌های ارتقای مسئولیت‌پذیری واسطین در امر وساطت
اصول و قواعد کار تیمی و شبکه‌سازی در امر تسهیلگری ازدواج جوانان	- آشنایی با اصول و قواعد کار تیمی و تشکیلاتی کار کردن برای موفقیت بیشتر در امر وساطت ازدواج - شبکه‌سازی در امر وساطت - همکاری متقابل واسطین با یکدیگر برای معرفی هدفمند - وصل کردن معرفی‌ها به شبکه تسهیلگری ازدواج (مشاورین، ازدواج آسان و مراسمات و ...)

مقولات	مفاهیم (ریز مقولات)
بایدها و نبایدهای خواستگاری	- آشنایی با ابعاد شناختی جلسات خاستگاری
	- چالش‌های خاستگاری
	- روبه‌روی دو خانواده متفاوت
	- بایدها و نبایدهای خاستگاری

مصاحبه با متخصصان حوزه ازدواج و طلاق بخش دیگری از نیازهای آموزشی واسطه‌گران را تصریح نمود و داده‌های جدیدی از میدان مصاحبه سر برآوردند که تاکنون از نظر پنهان مانده بودند که از این میان می‌توان به «معیارها و اصول ازدواج آسان و موفق، الگوهای تعارف (آشنایی دادن) طرفین در واسطه‌گری، مهارت کشف آمادگی و بلوغ فرد برای ازدواج، آشنایی اولیه با مشکلات و چالش‌های روانی و شخصیتی متقاضیان برای کمک و ارجاع موارد حساس به مشاور، بهداشت روان در زندگی شخصی واسطین، بایدها و نبایدهای خواستگاری و اصول و قواعد کار تیمی و شبکه‌سازی در امر تسهیلگری ازدواج جوانان» اشاره نمود.

بحث و نتیجه‌گیری

این پژوهش باهدف مسأله‌شناسی سنت واسطه‌گری ازدواج در نسبت با توانمندسازی آموزشی در شهر مشهد با روش ترکیبی صورت پذیرفت؛ توضیح آن‌که احیاء و تقویت واسطه‌گری ازدواج به‌عنوان یک سنت در فرهنگ اسلامی ایرانی، نقش محوری در تسهیل ازدواج جوانان و پیشگیری از آسیب طلاق و سایر آسیب‌های الگوهای نوین ازدواج دارد؛ آسیب‌هایی که در کلان‌شهرهای ما به‌ویژه کلان‌شهر مذهبی مشهد در سال‌های اخیر روندی افزایشی داشته است. یکی از راه‌های تقویت و تعالی این سنت، بسترسازی مناسب برای شناسایی و توانمندسازی آموزشی واسطه‌گران ازدواج است که اقتضاء جدی آن، مسأله‌شناسی و نیازسنجی دقیق این امر در زمینه فرهنگی خاص خود است. پژوهش حاضر با درک اهمیت این مسأله به نیازسنجی واسطه‌گران ازدواج در شهر مشهد و نسبت‌یابی آن با توانمندسازی آموزشی از دید متخصصان حوزه خانواده پرداخت.

در سوال یک نیازسنجی آموزشی واسطین ازدواج به ۱. آگاهی‌های عقیدتی و تعهدپذیری واسطین، ۲. توانایی در ارزیابی آمادگی ازدواج دختر و پسر از لحاظ بلوغ اجتماعی و عاطفی، ۳. مهارت راستی‌آزمایی و کسب اطلاعات معتبر از خانواده‌ها، ۴. آشنایی با اصول و روش‌های برقراری ارتباط موثر، ۵. آشنایی با روان‌شناسی مخاطب و مدل‌های شخصیتی دختر و پسر اشاره نمودند و از سوی دیگر ۱. کسب دانش درباره استفاده از فضای مجازی در واسطه‌گری، ۲. آشنایی با ویژگی‌های واسطه‌گر خوب، ۳. آشنایی با فرقه‌های ضاله، ۴. آشنایی با طب سنتی و ۵. آشنایی با قوانین و آسیب‌های ازدواج با اتباع خارجی دارای کم‌ترین نیاز آموزشی بیان شده از سوی واسطه‌گران بوده است.

و در سوال دو نسبت‌یابی آن با توانمندسازی آموزشی از دیدگاه کارشناسان متخصصین حوزه ازدواج و طلاق مورد مطالعه و بررسی قرار گرفت که می‌توان به «معیارها و اصول ازدواج آسان و موفق، الگوهای تعارف (آشنایی دادن) طرفین در واسطه‌گری، مهارت کشف آمادگی و بلوغ فرد برای ازدواج، آشنایی اولیه با

مشکلات و چالش‌های روانی و شخصیتی متقاضیان برای کمک و ارجاع موارد حساس به مشاور، بهداشت روان در زندگی شخصی واسطین، باید‌ها و نبایدهای خواستگاری و اصول و قواعد کار تیمی و شبکه‌سازی در امر تسهیلگری ازدواج جوانان» مورد توجه قرار گرفت.

در این میان آنچه بیش‌ازپیش جلوه‌نمایی می‌کند «تلفیق و اولویت‌بندی نیازهای آموزشی واسطه‌گران ازدواج و متخصصان در سطح مشهد» و متعاقباً آرایه «الگوی اولیه توانمندسازی آموزشی واسطه‌گران در شهر مشهد» است. برای آرایه این الگو با دو دسته نیازهای احصا شده روبه‌رو شده‌ایم.

بازگشت به تجربه‌های واسطه‌گران و مولفه‌های استخراج‌شده حاکی از آن بود که واسطه‌گر به نیازهایی اشاره نموده است که ضروری است در دنیای کاری، خویش را به آن مجهز گرداند (توانمند شدن در آنچه هست) و متخصصین حوزه ازدواج و طلاق با نگاهی آکادمیک به آنچه واسطه‌گر باید باشند (واسطه‌گر ایده‌آل) اشاره می‌نمایند زیرا آنان در این مصاحبه‌ها اذعان نموده‌اند که با آموزش‌های دقیق می‌توان واسطه‌گران را به سمت معرفی‌های کیفیت‌دار (هم کفو شده) سوق داد و آن‌ها به دلیل معتمد بودن، برخورداری از پیشینه و سابقه قابل توجه در محله، حتی می‌توانند در فرآیند کار خویش آموزش‌هایی نیز به مخاطبان بدهند. به کمک جامعه خبرگانی (واسطه‌گرانی که گروه کانونی شرکت نمودند و متخصصانی که مصاحبه شدند) به دسته‌بندی نیازها در سه سطح مقدماتی (عمومی)، نیمه‌تخصصی و تخصصی پرداختیم.

دوره مقدماتی

در این دوره نیازهای آموزشی مطرح خواهد شد که غالب واسطه‌گران ازدواج و متخصصین حوزه ازدواج و طلاق بر آن‌ها تاکید نموده‌اند؛ مصاحبه‌ها حاکی از آن بود که زمانی واسطه‌گران به آموزش سر می‌سپارند که پاسخگوی نیازهای اکنون‌شان باشد و از دیگر سو شاید به دلیل مشغله‌های موجود در این افراد و توهم همه‌چیز دانی در دوره‌های دیگر شرکت نمایند و تیم پژوهش به کمک گروه کانونی، در انتخاب سرفصل‌ها، نیازهای واسطه‌گر (وضع موجود او) که خود اذعان نمودند را مدنظر قرارداد.

هدف از این دوره ایجاد حس تعلق و تعهد به امر واسطه‌گری است تا به واسطه‌گر نشان داده شود که برای افزایش کارایی و اثربخشی در حرفه خود نیازمند آموزش و مهارت‌افزایی است. در این دوره می‌توان در زمینه دانشی به کفویت‌شناسی و ابعاد آن، اخلاق و بایسته‌های واسطه‌گری، آشنایی با ملاک‌های ازدواج آسان و موفق، فرمت‌دهی مناسب برای معرفی دختر و پسر در فرآیند وساطت، مبارزه با شروط و رسوم نامعقول در فرآیند ازدواج جوانان (ملاک‌های غیرمنطقی در ازدواج)، مدل‌های واسطه‌گری موفق، روش‌های احراز اطلاعات و صحت‌سنجی آن (امنیت در امر واسطه‌گری ازدواج) و شیوه‌های جذب مخاطب و روش‌های اعتمادسازی خانواده‌های طرفین به آن‌ها اشاره نمود. همچنین در بعد شخصی می‌توان به مدیریت زمان در زندگی واسطین، مدیریت هیجان و افزایش اعتمادبه‌نفس در واسطه‌گران و برقرای ارتباط موثر را نام برد و در

بعد شناخت‌شناسی و اعتقادی پاداش وساطت در آیات و روایات، اثرات و برکات واسطه‌گری در زندگی شخصی (بیان تجربه) و خودشناسی واسطین در سه دوره ساری و جاری است.

دوره نیمه تخصصی

دوره نیمه تخصصی در راستای تکمیل دوره عمومی مباحثی از واسطه‌گری را مطرح می‌نماید که واسطه‌گران با بهره‌مندی از این دوره می‌توانند وظایف محوله خویش را به‌صورت حرفه‌ای‌تر با نگاهی به مسائل اجتماعی، فرهنگی و خانوادگی که در امر واسطه‌گری دخیل است طراحی و تدوین شود. در این دوره بیش‌ازپیش از نظر متخصصان حوزه ازدواج و طلاق استفاده شد؛ و در انتخاب سرفصل‌ها وضع مطلوب نیز مورد توجه واقع شد.

در این دوره می‌توان به سرفصل‌هایی چون آسیب‌شناسی مسائل مرتبط با خانواده و ازدواج، الگوی تعارف (آشنایی دادن طرفین) در واسطه‌گری، آشنایی با حوزه راهنمایی خانواده در حین خواستگاری (بایدها و نبایدها در مراسم و سین جین‌های خواستگاری)، آشنایی با فلسفه زندگی مشترک، فرصت‌ها و تهدیدهای فضای مجازی در امر واسطه‌گری ازدواج، آشنایی با جریان‌شناسی فرقه‌های ضاله در امر واسطه‌گری، وظایف و مسئولیت‌های واسطین پیش و پس از ازدواج (موانع و آسیب‌های فراروی واسطین در فرآیند وساطت)، آشنایی با حقوق و قوانین ازدواج و طلاق و اصول و قواعد کار تیمی و شبکه‌سازی در امر تسهیلگری ازدواج جوانان اشاره نمود.

دوره تخصصی

دوره تخصصی در راستای تکمیل دوره نیمه‌تخصصی مباحثی که ماهیت روان‌شناسی و مشاوره دارند را مطرح می‌کند که واسطه‌گر با بهره‌مندی از این دوره می‌تواند در زمینه راهنمایی و پشتیبانی در آمادگی‌های تکمیلی برای پیش از ازدواج و بعدازآن توانمند شود. به دلیل اهمیت ۵ سال اول زندگی و آمار بالای طلاق در این دوره، رویکرد بر آن است که واسطه‌گر می‌تواند از ۱۱۸ بودن (تنها شماره دادن بدون پیگیری) خارج شده و مسئولیت‌پذیری بیشتری نسبت به معرفی‌های صورت گرفته ایفا نماید و راهنمایی و همراهی‌های لازم را داشته باشد.

از دروس این دوره که از مصاحبه با متخصصان حوزه ازدواج و طلاق استخراج شد می‌توان به آشنایی با کار مشاوره پیش از ازدواج (کلیات PMC) برای ترغیب خانواده‌ها به مراکز مشاوره، اصول و فرآیند راهنمایی پیش از ازدواج، تمرین عملی چگونگی کشف آمادگی بلوغ در افراد برای ازدواج، آشنایی مقدماتی با آزمون‌های ازدواج، آشنایی مقدماتی با مشکلات و چالش‌های روانی و شخصیتی متقاضیان برای معرفی و ارجاع موارد حساس به مشاور، روان‌شناسی مخاطب و مدل‌های شخصیتی، مزاج‌شناسی در امر واسطه‌گری ازدواج، آشنایی با مباحث راهنمایی و پشتیبانی برای حل مشکلات ما بین طرفین و مسایل پزشکی مرتبط به با حوزه واسطه‌گری از اهم سرفصل‌های مطرح شده است.

در پایان لازم به ذکر است که این الگوی اولیه، الگویی است که بر اساس جمع‌آوری تجارب و بازخوانی‌های مکرر داده‌های به‌دست‌آمده از مطالعه واسطه‌گری در شهر مشهد ارائه شده است. از این‌رو کاملاً معطوف به زمینه بوده، قابلیت تعمیم به دیگر زمینه‌ها را نداشته و می‌تواند به‌تناسب بافت و زمینه‌های فرهنگی اجتماعی مختلف دیگر شهرها و مناطق بر اساس متغیرهای موثر در آن (جنسیت، سابقه و مدت انجام واسطه‌گری، تحصیلات و...) به گونه‌ای متفاوت طراحی شود.

ملاحظات اخلاقی

حمایت مالی: بسیاری از داده‌های این پژوهش ذیل طرح کلان خادمایان ازدواج و با حمایت مالی مرکز امور بانوان و خانواده آستان قدس رضوی به‌دست‌آمده است.

سهام نویسندگان: مهدیه دژبرد اقدام به طراحی و اجرای پژوهش نموده و گردآوری و تحلیل داده‌ها را با همکاری کبری امامی انجام داده‌اند و جمع‌بندی و تحلیل نهایی و صورت‌بندی آن در قالب مقاله توسط حسین مهربانی فر به‌عنوان نویسنده مسئول مقاله انجام شده است.

تضاد منافع: پژوهش حاضر هیچ‌گونه تعارضی با منافع سازمان یا شخص خاصی ندارد.

تشکر و قدردانی: در پایان، نویسندگان از حمایت و همراهی مجموعه مرکز امور بانوان و خانواده آستان قدس رضوی که نقش مهم و مؤثر آن در پیشبرد مطالعات واسطه‌گری ازدواج و پشتیبانی و تسهیل فرایندهای اجرایی آن غیرقابل‌انکار و ستودنی است، کمال تشکر و قدردانی را می‌نمایند.

منابع فارسی

قرآن کریم

- ابطحی، حسن و کاظمی، بابک. (۱۳۷۹). بهره‌وری، تهران: موسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی.
- ابیلی، خدایار و موفق، حسن. (۱۳۸۹). مدیریت منابع انسانی (با تأکید بر رویکردهای نوین)، تهران: انتشارات سازمان مدیریت صنعتی.
- ایمان، محمدتقی و نوشادی، محمود رضا. (۱۳۹۰). تحلیل محتوای کیفی. پژوهش، ۳(۲): ۴۴-۱۵.
- ایمان، محمدتقی. (۱۳۸۸). مبانی پارادایمی روش‌های تحقیق کمی و کیفی در علوم انسانی، قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه
- جوادی، محمد اسلم. (۱۳۸۹). بررسی جامعه‌شناختی الگوهای وساطت در ازدواج. معرفت، ۱۰۳، ۸۷-۷۹.
- حیبی، بدالله؛ عیوضی، یاور؛ معظمی‌گودرزی، ابراهیم. (۱۳۹۶)، مسأله فرهنگی و مسأله‌شناسی فرهنگی ایران (در دیدگاه نخبگان دانشگاهی و حوزوی داخلی). فرهنگ در دانشگاه اسلامی، ۷(۴): ۵۵۰-۵۲۵.
- حر عاملی، محمدبن حسن. (۱۴۰۹). وسائل الشیعه. قم: موسسه آل‌البیت.
- حسینی، رضا، قدرتی، حسین و امیرپور، مهناز. (۱۳۹۳). پیامدهای طلاق برای زنان مطلقه شهر مشهد (یک پژوهش کیفی). مطالعات علوم اجتماعی ایران، ۱۱ (۴۲): ۴۹-۳۳.

- حسینی سورشجانی، ابراهیم و موحدی، مسعود. (۱۳۹۵). ارایه الگوی فرهنگی برای تسهیل امر ازدواج با تأکید بر قشر دانشجوی. دومین کنگره بین‌المللی توانمندسازی جامعه در حوزه علوم تربیتی و مطالعات اجتماعی و فرهنگی، تهران، <https://civilica.com/doc/598713>
- رضوانی، ایوب و قربانی، علی. (۱۳۹۷). بررسی علل اقتصادی و تحصیلی موثر بر تأخیر در ازدواج و ارایه راهکار برای تسهیل ازدواج. ششمین همایش علمی پژوهشی علوم تربیتی و روانشناسی، آسیب‌های اجتماعی و فرهنگی ایران، تهران، <https://civilica.com/doc/759645>
- ساروخانی، باقر، علی احمدی، امید و صفا، داود. (۱۳۹۵). تحلیل گفتمان الگوهای خانواده در جامعه کنونی با تأکید بر مناسبات همسرگزینی (بازنمایی الگوهای پست مدرن، تجددگرا، سنتی، در حال گذار، اسلامی). پژوهش‌نامه اسلامی زنان و خانواده، ۴(۷): ۹-۴۲.
- سیار ثریا، راهب، غنچه و اقلیما، مصطفی. (۱۳۹۱). مقایسه کارکرد خانواده در ازدواج‌های سنتی و مدرن در زنان متأهل شهر تهران. رفاه اجتماعی، ۱۲(۴۷): ۲۸۱-۲۹۵.
- شهانواز، منصوره و اعظم‌زاده، منصوره. (۱۳۹۸). شناسایی و تحلیل پیش‌ران‌های موثر بر مجرد در ایران. مسایل اجتماعی ایران، ۱۰(۲): ۱۵۷-۱۹۱.
- صادقی فسایی، سهیلا و مقدم، سمیه. (۱۳۹۲). مسأله‌شناسی زنان بنابر روایت زنان (مطالعه کیفی). رفاه اجتماعی، ۱۳(۴۹): ۲۶۹-۳۰۳.
- عباس‌زادگان، سید محمد و ترک‌زاده، جعفر. (۱۳۷۹). نیازسنجی آموزشی در سازمان‌ها. تهران: شرکت سهامی انتشار. عظیم پور مقدم، عظیم و پایی نژاد، فاطمه. (۱۳۹۸). راهکارهای مقابله با ازدواج سفید از منظر قرآن و روایات. مطالعات راهبردی زنان، ۲۱(۸۴): ۶۹-۹۳.
- عیسوند، یونس. (۱۳۹۶). اخلاق وساطت در ازدواج با تأکید بر قرآن و حدیث. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، قم: دانشگاه قرآن و حدیث.
- فلیک، اووه. (۱۳۹۰). درآمدی بر تحقیق کیفی. ترجمه هادی جلیلی، تهران: نشر نی.
- کاظمی پور، شهلا و جعفری، مژگان. (۱۳۸۸). موانع ارتقا شغلی زنان در ایران: مطالعه موردی کارکنان بانک ملی ایران. مطالعات توسعه اجتماعی ایران، ۲(۱): ۱۷۷-۱۹۷.
- کافمن، راجر و هرمن، جری. (۱۳۸۷). برنامه ریزی استراتژیک در نظام آموزشی. ترجمه فریده مشایخ و عباس بازرگان. تهران: انتشارات مدرسه.
- کرمی، مرتضی. (۱۳۹۰). طراحی نظام آموزشی در کسب‌وکار و صنعت. تهران: کویر.
- گال، مردیت؛ بورگ، والتر و گال، جویس. (۱۳۸۶). روش‌های کمی و کیفی در علوم تربیتی و روانشناسی. ترجمه احمدرضا نصر، تهران: انتشارات دانشگاه شهید بهشتی و سمت.
- مشکینی، علی. (۱۳۶۶). ازدواج در اسلام. ترجمه احمد جنتی (آیت‌الله)، قم: انتشارات الهادی.
- معین، محمد. (۱۳۷۱). فرهنگ فارسی. جلد سوم. تهران: موسسه انتشارات امیرکبیر.
- نوروزی، علیمراد، زارعی، مهرداد و مصطفی ادیبی، پویا. (۱۳۹۳). بررسی علل عدم تمایل کارکنان سازمان‌ها در یادگیری زبان انگلیسی (زبان دوم) با استفاده از تکنیک AHP و ارائه راهبردها با استفاده از خانه کیفیت، سومین

همایش ملی آسیب‌شناسی آموزش سازمانی با رویکرد کاربردی مبتنی بر تجربیات اجرایی در سازمان‌ها،

تهران، <https://civilica.com/doc/333670>

ویمر، راجر دی و دومینیک، جوزف آر. (۱۳۸۴). روش‌های تحقیق در رسانه‌های جمعی. ترجمه کاووس سید امامی،

تهران: انتشارات سروش.

References

The Holy Quran

- Abbaszadegan, S. & Torkzadeh, J. (2000). *Educational needs assessment in organizations*, Tehran: Sherkat Sahami Aam. (Text in Persian)
- Abili, Kh. & Movafaghi, H. (2010), *Human resource management (with emphasis on new approaches)*, Tehran: Industrial Management Institute. (Text in Persian)
- Abtahi, h. & kazemi, B. (2000). *Productivity*, Tehran: Motaleat va pajooeshaye bazargani. (Text in Persian)
- Armstrong, Michael. (2010). *Armstrong's essential human resource management practice*. London: Kogan Page
- Azimpour Moghdam, A. & Papinejad, Fatemeh (2019). Strategies to Combat white Marriage from the Perspective of the Qur'an and Narratives, *Women's Strategic Studies*, 21(84): 69-93. (Text in Persian) ([Link](#))
- Flick, Uwe (2011), *An Introduction to Qualitative Research*, translated by Hadi Jalili, Tehran: Ney. (Text in Persian)
- Gall, Meredith; Borg, Walter R. & Gall, Joyce P. (2007). *Quantitative and qualitative methods in pedagogy and psychology*, translated by Ahmadreza, Nasr, Tehran: Beheshti University & Samt. (Text in Persian)
- Habibi, Y., Eyvazi, Y., Godarzi, E. (2018). Cultural Problem and Cultural Problemology of Iran (In the Opinion of the University and Seminary the Elite in Iran). *Culture in The Islamic University*, 7(25), 525-550. (Text in Persian) ([Link](#))
- Hasani, R.; Ghodrati, H. & Amirpour, M. (2014). Divorce consequences for divorced women in Mashhad (a qualitative research). *Social Studies of Iran*, 11(42): 33-49. (Text in Persian) ([Link](#))
- Hor Ameli, M. (1988). *Wasa'il al-Shia*. Qom: Al albeit. (Text in Persian)
- Hosseini Sureshjani, E. & Movahhedi, M. (2016). *Providing a cultural model to facilitate marriage with an emphasis on the students*, The Second International Congress on Community Empowerment in the Field of Educational Sciences and Social and Cultural Studies, Tehran. (Text in Persian) ([Link](#))
- Hsieh, H. F., & Shannon, S. E. (2005). Three approaches to qualitative content analysis. *Qualitative health research*, 15(9), 1277-1288. ([Link](#))
- Iman, M. & Noshadi, M. (2011). Qualitative content analysis, *Pazhuhesh*, 3(2): 15-44. (Text in Persian) ([Link](#))
- Iman, M. (2009). *Paradigmatic foundations of quantitative and qualitative research methods in the humanities*, Qom: Research Institute of Hawzah and University. (Text in Persian)
- Isvand, Y. (2017). *Ethics of mediation in marriage with emphasis on Quran and Hadith*, Master degree, Qom: University of Quran & Hadith. (Text in Persian)

- Javadi, M. (2010). Sociological Study of Patterns of Mediation in marriage. *Marefat*, 103:79-87. (Text in Persian) ([Link](#))
- Karami, M. (2011). *Designing an Educational System in Business and Industry*, Tehran: Kavir. (Text in Persian)
- Kaufman, R. & Herman, J. (2008). *Strategic Planning in The Educational System*. Translated by Farideh Mashayekh & Abbas Bazargan, Tehran: Madrese. (Text in Persian)
- Kazemipour, Sh. & Jafari, M. (2009). Barriers to women's career advancement in Iran: A case study of Bank Melli Iran employees. *Journal of Iranian Social development studies*, 2(1): 177-197. (Text in Persian) ([Link](#))
- Meshkini, A. (1987). *Marriage in Islam*. Translated by Ahmad Jannati, Qom: Alhadi. (Text in Persian)
- Moein, M. (1992). *Persian dictionary, third volume*. Tehran: Amir Kabir. (Text in Persian)
- Norouzi, A. M., Zarei, M. & Adibi, M. (2014). *Investigating the causes of unwillingness of employees of organizations to learn English (second language) using AHP technique and presenting strategies using quality house*. Third National Conference on Organizational Education Pathology with an Applied Approach Based on Executive Experiences in Organizations, Tehran. (Text in Persian) ([Link](#))
- Rezvani, A. & Ghorbani, A. (2018). *Investigating the economic and educational causes affecting the delay in marriage and providing a solution to facilitate marriage*. The Sixth Scientific Conference on Educational Sciences and Psychology, Social and Cultural Harms of Iran, Tehran. (Text in Persian) ([Link](#))
- Robertson, S. (2001). *Problem solving*. Philadelphia: Psychology Press.
- Sadeghi S, Moghaddam S. (2013). Qualitative Study on How Women Perceived Their Social Problems. *Refahj*, 13 (49) :309-346. (Text in Persian) ([Link](#))
- Saks, A. M., Haccoun, R. R., & Belcourt, M. (2013). *Managing performance through training and development*. Cengage Learning.
- Saroukhani, B., Ali Ahmadi, O. & Safa, D. (2016). A Discourse Analysis of Family Patterns in the Today's Society with an Emphasis on the Relationships of Mate-Selection (Representation of Post-Modern, Modern, Traditional, in Transition, and Islamic Patterns). *The Islamic Journal of Women and Family*, 4(7): 9-42. (Text in Persian) ([Link](#))
- Sayyar, S.; Raheb, Gh. & Eghlima, M. (2012). Comparison of the family function in traditional and modern marriages in married women in Tehran. *Social Welfare*, 12(47): 281-295. (Text in Persian) ([Link](#))
- Shahnavaz, M. & Azamzade, M. (2019). Identification and analysis of effective factors on singleness in Iran. *Iranian social issues*, 10(2): 157-191. (Text in Persian) ([Link](#))
- Wimmer, R. D. & Dominick, J. R. (2005). *Mass Media Research*, translated by Kavous Sayyed Emami, Tehran: Soroosh. (Text in Persian)

